

СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СТАРШИНСЬКИХ КАДРІВ УКРАЇНСЬКИХ АРМІЙ У РОКИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ (1917–1921 рр.): ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Проаналізовано українську історіографію функціонування старшинського корпусу від 20-х років. ХХ ст. до наших днів, визначено етапи історичних досліджень та їхні особливості, висвітлено стан сучасних історичних пошуків та вказано на їхні перспективи.

Ключові слова: історіографія, українські армії, старшинський корпус, генерали.

Постановка проблеми. Довготривала і напружена збройна боротьба українського народу за державність, яка спричинилася до формування власної національної армії, висунула із народу когорту військових діячів, зокрема генералів – командармів, командирів корпусів і дивізій, яких революційна хвиля поставила в епіцентрі великих битв за незалежність України.

Офіцерський корпус завжди виступав осердям кожної регулярної армії. Він являє собою соціальну групу військовиків-професіоналів, що становлять основну частину військових кадрів держави [5, с. 251]. Характерною його ознакою є корпоративна замкнутість, солідарність, консерватизм. Він боляче переживає глибокі трансформації суспільних відносин.

Упродовж довгого часу, за панування комуністичного тоталітарного режиму, збройна боротьба українського народу за державність в Наддніпрянщині й на західноукраїнських землях усіяло замовчувалася або брутально фальсифікувалася заангажованою історіографією. Отже, український військовий корпус доби визвольних змагань 1917–1921 рр. на даний час ще не став об'єктом спеціальних наукових студій.

Куций Андрій Федорович, здобувач кафедри історії України та етнокомунікації, Національний університет “Львівська політехніка”, м. Львів.

© Куций А.Ф., 2013

Під час Визвольної війни 1917–1921 рр. саме старшини становили кістяк борців за волю та незалежність Української Народної Республіки, яка без них не проіснувати б і дня, залишившись в історії тільки на папері. Масовість українського військового руху, висока активність офіцерів-українців дали змогу УНР протриматися на рідних землях аж до листопада 1920 р.

Київський історик Я. Тинченко зазначає “...близько 90% старшинського складу Армії УНР становили колишні офіцери російської армії. Уродженці Галичини, що раніше воювали в австро-угорському війську, налічували у ньому тільки невеликий відсоток. Усього протягом 1917–1921 рр. в Армії УНР служило близько 100 галичан, які в минулому були австро-угорськими офіцерами, а також близько 50 молодих галицьких стрільців, що в 1920–1921 рр. дістали перші старшинські ранги за бойові відзнаки. Отож, старшинський корпус УНР бере свої початки не з Галичини – Легіону Українських січових стрільців, а з російської імператорської армії” [28, с. 7].

Тому *метою статті* є дослідження історіографічного матеріалу щодо становлення та функціонування українського старшинського корпусу доби визвольної боротьби 1917–1921 рр.

Тема українського старшинського корпусу, яка стала предметом аналізу української історіографії, дає підстави для її узагальнення і вивчення. У даній статті автор не претендує на всебічне та об’ємне розкриття такої складної теми і зробив спробу лише окреслити поставлену проблему у вказаній темі.

Перш ніж розкрити суть даної проблеми, слід звернути увагу і розібратися із термінологією, що існувала і застосовувалася в той час. Зокрема, вивчаючи питання формування військових кадрів в добу Української демократичної революції 1917–1921 рр., можна помітити застосування паралельно у військовій термінології таких слів, як “старшина”, “офіцер” та ін. Старшина, або офіцер, – представник командного складу – особливої соціальної касты, покликаної очолювати військові підрозділи. У російській і радянській арміях представники командного складу звалися офіцерами. З

приходом Центральної Ради до влади у 1917 р., коли постали перші українські підрозділи, їх особовий склад намагався максимально відійти від усієї російської військової термінології, в тому числі пов'язаної із командним складом. Першим таким військовим підрозділом був 1-й Український козацький полк імені Б. Хмельницького, командний склад якого відмовився від багатьох російських військових термінів і перейшов на суто українські, тому назву “офіцер” було замінено на “старшина” за аналогом з козацькою реєстровою старшиною. Саме тому в роботі використовується термін “старшина”, коли йдеться про представників командного складу українських армій.

При різній владі, що існувала в період національно-визвольної боротьби 1917–1921 рр., до військових підрозділів та їхніх старшинських кадрів ставилися по-різному. Вищою військовою владою видавалися такі накази щодо отримання рангів та посад, що призводило до багатьох зловживань. Тільки з призначенням на посаду військового міністра УНР О. Жуківського було вирішено справу з рангами та посадами. Він в середині лютого 1918 р. скасував виборність посад і категорично наказував керуватися в українських частинах дисциплінарним статутом, дійсним у російській армії до Лютневої революції. 29 березня 1918 р. О. Жуківський видав наказ Ч. 137, яким відновлював старшинські ранги, скасовані С. Петлюрою та М. Поршем.

Після приходу до влади П. Скоропадського Українська армія ще деякий час користувалася рангами, введеними О. Жуківським, доти, поки Військова Офіція (Військове міністерство) гетьмана не розробила нові ранги. Військові та цивільні ранги були введені наказом Військової Офіції від 2 червня 1918 р. Ці ранги збереглися до повалення Гетьманату.

В період діяльності Директорії в Армії УНР, а потім – Дієвій армії УНР рангів тривалий час взагалі не існувало, деякі частини (зокрема Запорізький корпус) застосовували старі гетьманські ранги, інші користувалися рангами часів Центральної Ради, а повстанці взагалі не використовували ніяких рангів. Необхідно зазначити, що в українських арміях періоду визвольних змагань залишилися старшини – як

кадрові, так і молоді, що чесно і професійно виконували свої обов'язки. Їм у складних умовах доводилося і воювати, і підтримувати дисципліну і правопорядок у військах. Організаційним заходам, що сприяли падінню авторитету військового керівника, було рішення Головного Отамана С. Петлюри про скасування в армії персональних військових звань, погонів і впровадження посадовості. Виходячи з цього, на посаду могла бути призначена особа, яка за своїми професійними якостями абсолютно їй не відповідає. Пізніше С. Петлюра змінив своє ставлення до старшин. Особливо це виявилось під час походу на Київ влітку 1919 р. М. Капустянський вказує, що в цей період “призначення та штабові посади проводилось з розбором і більшою обережністю” [10, с. 14]. І далі: “Отаман С. Петлюра не втручався в оперативну працю свого штабу, цілком довіряв йому і тільки в важливі моменти потверджував або вирішував на підставі планів, опрацьованих у штабі” [10, с. 15].

Відомості, наведені у праці “Генералітет Українських визвольних змагань” [13], свідчать, що Головний Отаман дуже уважно ставився до підбору кадрів, зміг згуртувати під своїм проводом видатних і досвідчених військових діячів. Він розумів і підтримував кадрових старшин. Старшини Генерального штабу працювали чесно, продуктивно і не вдавалися в політичні авантюри. Головний Отаман розумів усю вагу праці старшин Генерального штабу і тому захищав їх та кадрове старшинство від наклепів і цькування партійців.

Таким чином, можна твердити, що ставлення до старшин в УНР було неоднозначним. Вищому військовому керівництву була зрозуміла проблема нестачі старшинських кадрів у війську, це добре розумів і С. Петлюра. Стараннями його та військового міністерства здійснювалася робота для вирішення цих проблем так, як вимагали того світовий військовий досвід, потреби армії і обставини сучасної війни. Негативно впливав також надзвичайно рухливий характер війни, адже військо твориться у мирних умовах, а в той час йшла війна і надто складно було налагодити підготовку кадрів.

Узагальнюючи наявні публікації, можна виділити такі етапи дослідження: 1) статті та мемуари учасників визвольної

боротьби, які сформували українську військову еміграцію у міжвоєнний період; 2) роботи істориків радянського періоду, де історія визвольної боротьби розглядалася як “біла пляма” і про яку писати в умовах існуючої радянської системи було заборонено; до цього періоду можна також віднести праці заокеанської української діаспори, які відкрито писали про події того часу; 3) праці науковців періоду незалежної України, в яких тема старшинського корпусу розглянута на демократичних методологічних засадах.

У міжвоєнний час найбільше було видано книг та періодики організаціями, що були засновані військовими старшинами та генералами після їх інтернування у країни Європи в 1920–1924 рр. Зауважимо, що в інтернованих частинах Армії УНР зосередився могутній інтелектуальний потенціал українських військовиків, зокрема генералів і старшин Генерального штабу – відданих українській справі учасників визвольних змагань 1917–1921 рр. Серед них генерал-полковники: колишній професор Миколаївської академії Генштабу, автор низки військово-наукових праць М. Юнаків, начальники офіцерських училищ С. Дельвіг і М. Омелянович-Павленко; генерал-поручники: С. Дядюша, О. Греков, П. Єрошевич, О. Удовиченко; генерал-хорунжі: В. Змієнко, В. Куц, В. Петрів, М. Садовський та багато інших [20, с. 218]. Важливе значення для розвитку військово-історичної думки українського зарубіжжя мала діяльність створених на початку 1920-х років у таборах інтернованої Армії УНР військово-наукових об’єднань і товариств, із власними видавництвами, навколо яких гуртувалися дослідники і мемуаристи – активні учасники визвольних змагань, які розгорнули видавничо-інформаційну роботу.

Одним з найбільш важливих досягнень у боротьбі за державність стало утворення і діяльність унікального в умовах еміграції Українського військово-історичного товариства. Протягом перших років воно збило багато матеріалів, особливо з історії збройної боротьби останніх років й підготувало до видання перший том свого друкованого органу “За державність” [25, с. 30]. Українська військова еміграція, яка після 1924 р. опинилася у Франції, Чехословаччині, Румунії, відгукнулася на заклик управи і стала активним членом

Товариства, допомагаючи внесками та надсилаючи матеріали публікацій. Однак налагодити власне видання не вдавалося, і ще кілька років ці матеріали публікували в “Таборі”, а також у Львові, у видавництві Івана Тиктора “Червона Калина”. Вихід у світ збірника “За державність” 1929 р. визнано знаковою подією у громадсько-політичному житті української еміграції. Він став загально визнаним літописом Української революції й за своїм змістом, науковим рівнем був провідником воєнної думки українського зарубіжжя. Друкувався збірник у Каліші, а з 1935 р. – у Львові [8].

Завдяки зусиллям Управи Товариства і редакційної колегії, де віддано працювали, за висловом О. Колянчука, “військовики високого фахового рівня, військові історики, які залишили майбутнім поколінням монументальний літопис збройної боротьби за незалежність” [12, с. 14], було налагоджено регулярне щорічне видання збірника, що виходив до початку Другої світової війни. Всього вийшло дев'ять збірників, у яких з'явилося близько ста публікацій, з яких 80% присвячено проблемам Української революції. Найпоказовішими були праці генералів М. Омеляновича-Павленка, О. Удовиченка, М. Безручка, В. Петріва, П. Єрошевича, полковників В. Савченка, В. Сальського, Г. Порохівського, підполковників В. Проходи, Б. Кедровського, М. Янчевського, І. Ремболовича, сотників О. Шпілінського, О. Думіна, А. Гончаренка та інших. На сторінках II–III номерів збірника було надруковано ґрунтовну розвідку колишнього начальника штабу Корпусу Січових Стрільців, із 1920 р. – командира 6-ї Січової стрілецької дивізії, яка відзначилася у боях з кіннотою С. Будьонного під Замостям, генерала Марка Безручка “Січові стрільці в боротьбі за державність” [8, 1930, зб. 2, 47–72; 1933, зб. 3, 55–108]. У 1932 р. ця студія опублікована в Каліші окремою брошурою [2].

Вартий уваги й тематичний випуск збірника 1933 р., присвяченого Другому Зимовому поході Армії УНР. Поряд із воєнно-історичними розвідками у випуску було опубліковано мемуарно-аналітичні праці, зокрема О. Шпілінського, П. Ващенко, М. Чижевського та ін. [8, 1933, зб. 3]. На жаль, у межах даного дослідження немає можливості подати детальніший огляд публікацій цього видання Воєнно-історичного товариства.

У міжвоєнний період Українське воєнно-історичне товариство плідно співпрацювало з іншими видавничими центрами, серед яких визначне місце займав Львів. Л. Шанковський зазначав, що “в роках між двома війнами Львів був центром української воєнно-історичної науки” [32, 1973, ч. 3–4]. Саме тут у 1935–1936 рр. окремим випуском і книгою вийшла фундаментальна праця “Історія українського війська” за участю галицьких і наддніпрянських військових істориків в еміграції [9]. У видавництві “Червона Калина” ще 1921 р. вийшла перша частина монографії генерала М. Капустянського “Похід українських армій на Київ – Одесу 1919 р.” [10]. Найбільше у Львові для видання української воєнно-історичної літератури причинився видавничий кооператив “Червоної Калини”. Крім книжок, “Червона Калина” щорічно видавала свій історичний календар-альманах “Червоної Калини” (далі – КЧК), який був надзвичайно популярним серед українського населення, зокрема серед української молоді. Перший календар “Червоної Калини” видано в 1921 році на 1922 рік, і його сконфіскувала польська поліція, але його можна було набути “з-під поли”. Крім щорічних календарів-альманахів “Червоної Калини”, “Червона Калина” від жовтня 1929 р. видавала теж місячний журнал “Літопис Червоної Калини” (далі – ЛЧК), присвячений розглядові української воєнної історії.

Воєнно-історичний аналіз матеріалів, надрукованих у КЧК і ЛЧК, важкий, перш за все, тому, що матеріалів цих надруковано дуже багато. У КЧК і ЛЧК надруковано 1766 різних матеріалів: статей, споминів, історичних нарисів, віршів й оповідань, рецензій і заміток, календарних описів геройств і бойових чинів, бібліографічних оглядів, посмертних згадок, закликів тощо. Докладний перегляд усіх цих матеріалів дозволив вилучити з-поміж них 500 матеріалів, які мають значення для дослідника української воєнної історії. Групи матеріалів “Червоної Калини” присвячені характеристиці генералітету, старшин генеральної булави і, взагалі, полководців УГА (перша підгрупа) або подають нариси до історії бригад УГА та Корпусу Січових стрільців (друга підгрупа). У першій підгрупі маємо спогад Дмитра Палієва про генералів Галицької армії, а також

дві дуже фахові оцінки генералітету й старшин генеральної булави УГА, написані Олегом Ключенком (псевдонім) [24]. Окремі характеристики на сторінках ЛЧК і КЧК подано про таких вищих старшин УГА: Василя Курмановича, Мирона Тарнавського, Альфреда Шиманека, Дмитра Вітовського, Антіна Виметалія, Ботуслава Шашкевича, Юліяна Головінського і Петра Газдайка [7]. Чимало характеристик старшин подано в некрологах [4]. До першої підгрупи зараховуємо теж статтю ген. В. Курмановича, в якій автор з'ясовує свій план відвороту УГА за р. Дністер у квітні 1919 р., який протривав концепції переходу УГА за р. Збруч [16].

Друга підгрупа, історіографії бригад, представлена слабо. Бригади УГА не мали істориків типу д-ра І. Карпинця (8-ма Самбірська бригада) чи Карла Арія (14-та бригада). Із формацій Армії УНР найбільшу літературу посідає Корпус Січових Стрільців (СС). Авторами її є визначні й заслужені старшини Корпусу СС: ген. Марко Безручко, полк. Роман Сушко, сотники Іван Андрух, Іван Вислоцький, Гриць Гладкий, Євген Зиблікевич, Антін Крезуб (Осип Думін), Василь Кучабський, Дмитро Герчанівський і Петро Решетило-Мицак [3]. Звернута увага на особу командира Корпусу СС полк. Євгена Коновальця [26]. Треба визнати, що подані спогади ген. М. Безручка, полк. Р. Сушка й сотн. А. Крезуба мають важливе значення для висвітлення історії Корпусу СС. Інші автори малюють тло подій й умови, серед яких діяв Корпус СС. На жаль, навіть найбільша регулярна частина Армії УНР – Запорізький корпус, не говорячи вже про інші формації, не має такої літератури, як її посідає Корпус СС. Крім поданих вище офіцерів на сторінках ЛЧК находимо ще постаті полк. Петра Болбочана, авторства Гр. Макаренка й полк. Михайла Середи, полк. Бориса Палія-Неїло й ген.полк. Олекси Галкіна, авторства Леоніда Бачинського, ген. Ю.Тютюника та ін. [19].

Мало хто з українських авторів спромігся намалювати чіткий портрет українського старшинського корпусу 1917–1921 рр. Військові мемуаристи, незалежно від національності чи рангу, сідаючи за написання спогадів, ставили собі за мету самовихваляння та самовиправдання. Причому досить часто це робилося за рахунок зневаження пам'яті товаришів по зброї та створення міфу про власні

героїзм і жертвність. Вийти за рамки цієї тенденції наважувалися тільки поодинокі воєначальники, які, працюючи над спогадами, тверезо оцінювали реалії та власні дії. В українській військовій літературі теж є такий автор – командувач Армії УНР у 1920–1921 рр. Михайло Володимирович Омелянович-Павленко, який у своїх записах намагався подати якомога більше інформації про своїх колег, підлеглих і події, у яких брав участь, а також об'єктивно оцінити власні прорахунки та помилки. “Генерал М.Омелянович-Павленко, який у грудні 1918 р. був призначений командувачем Галицької армії, визнавав, що сам він і його начальник штабу Євген Мишківський надто вирізнялися на тлі офіцерів-галичан, котрі здебільшого походили з німців та австрійців, яких в армії розуміли часто з півслова” [22, с. 111]. Генерал М. Омелянович-Павленко чимало сторінок також приділив своїй службі в Генеральному Штабі поряд із визначними воєначальниками – генералами Олександром Осецьким, Олексієм Галкіним, талановитим молодим полковником Василем Тютюнником, спільній праці щодо “теоретично-організаційної підготовки будівництва Української Армії” під час українсько-більшовицької війни та після повернення до Києва [21, ч. 1, с. 72–74].

Дещо іншим було становище в ЗУНР. Тут державне керівництво без зайвих нововведень підійшло до питання визначення місця і ролі військовика у державі. Його статус чітко регламентувався державними законами, що дотримувалися австрійських традицій, а тому до тих, хто пов'язував свою долю із військовою кар'єрою, суспільство ставилося відповідальніше. Військовиків-професіоналів вважали опорою порядку й стабільності в країні, тому провід ЗУНР дуже відповідально підходив до формування вищого офіцерського корпусу Галицької армії. У цьому він виявляв навіть надмірну суворість. Галицькі політики були більш схильними залучати до служби представників військової еліти колишньої австро-угорської армії. Так, командні посади в Галицькій армії посіли генерали Арнольд Вольф, Антін Кравс, полковники Олександр Долежал, Альфред Шаманек, Альфред Бізанц та ін.

Після Другої світової війни в Радянській Україні історіографія обслуговувала ідеологічні потреби режиму. Відтак,

національно-визвольний рух на західноукраїнських землях, утворення ЗУНР та її збройна боротьба за незалежність висвітлювалися як прагнення “контрреволюційної буржуазно-націоналістичної Національної Ради... забезпечити класове панування української буржуазії та посилити позиції націоналістичної контрреволюції в боротьбі проти Радянської влади на Україні” [1]. Під таким кутом зору висвітлювали події Української революції та її діячів радянські історики Ю. Білан, М. Герасименко, Б. Дудкевич, А. Лихолат, Р. Симоненко, М. Супруненко та ін. Однією з характерних рис української радянської історичної науки було прагнення викреслити з історії імена воєначальників Армії УНР, Галицької армії, які керували українським військом в період збройної боротьби за незалежність України. В енциклопедіях того часу можна було віднайти біографічні довідки воєначальників білої армії П. Врангеля, А. Денікіна, О. Колчака та інших й водночас не було згадок про визначних військовиків України М. Безручка, О. Грекова, М. Капустянського, В. Курмановича, М. Омеляновича-Павленка, М. Тарнавського, О. Удовиченка та ін.

Проте військова тематика цього періоду продовжувала розвиватися діаспорою, де колишні офіцерські кадри продовжували видавати статті та мемуарну спадщину. Серед них слід відзначити збірку “Євген Коновалець та його доба”, де подано спогади військових старшин про формування особистості та військово-політичну діяльність одного з керівників бойового формування армії УНР – Київських січових стрільців Євгена Коновальця [14]. Про військову діяльність генерал-полковника, командира 3-ої Залізної Стрілецької дивізії Армії УНР Олександра Удовиченка ми дізнаємося із його власної праці “Третя Залізна дивізія” у двох томах та “Україна у війні за державність: Історія організації і бойових дій Українських Збройних сил 1917–1921 рр.”. До цього слід додати ще те, що перевидано на чужині: тритомник ген. М. Капустянського, “Історія українського війська» вид. І. Тиктора, Кузьми “Листопадові дні”, Доценка “Зимовий похід”, збірник оперативних документів Армії УНР з 1920 р. З нових видань появилися історія УСС Степана Ріпецького, праці ген. Ол. Удовиченка й Л. Шанковського й чотири томи матеріалів до історії УГА за редакцією Дмитра Микитюка [31].

На увагу заслуговують ще дві праці про організацію і бойові дії військових формувань у боротьбі за українську державність 1917–1921 рр. зі статтями колишніх військовиків В. Кучабського і М. Безручка – “Корпус Січових Стрільців” та “Артилерія Січових стрільців у боротьбі за Золоті Київські ворота” галицького генерала-хорунжого Романа Дашкевича [15]. Різні посади обіймав Роман Дашкевич в українській армії. Ось деякі з них: командир гарматної батареї Галицько-Буковинського куреня Січових стрільців, командир 4-ї батареї легко-гарматного дивізіону Запорозького корпусу отамана Зураба Натієва (у 1918 р.), командир гарматної бригади (з шести гарматних полків), начальник артилерії Корпусу Січових стрільців. Неодноразово відзначався він у боях проти більшовиків та денікінців. Головна заслуга Романа Дашкевича полягає, на мій погляд, у тому, що він став творцем гарматних частин багатьох полків, дивізій і корпусів Армії УНР – у 1919 р. під його командою зосередилося більше половини артилерійських частин Армії Української Народної Республіки.

В період незалежності України вітчизняна історіографія збагатилася низкою оригінальних праць, що певною мірою заповнюють прогалину у дослідженні старшинського корпусу визвольних змагань 1917–1921 рр. Серед них варто назвати монографії С. Литвина [18] та В. Сідака [27], М. Литвина та К. Науменка [17], в яких автори значно більше уваги присвячують ролі українського офіцерства в національному державотворенні, зокрема, такі аспекти, як початки її формування, моральний стан, фаховий рівень, самоусвідомлення своєї значимості у державотворчих процесах, політику держави у цій галузі. Загалом, якщо базуватися на даних довідника “Генералітет українських визвольних змагань” М. Литвина, О. Колянчука й К. Науменка, в якому подано біограми 429 генералів та адміралів, які служили в українських військових формаціях в період 1917–1920 рр., за нашими підрахунками, 35 перейшло до білогвардійських російських частин, а 8 – до червоних. Незначна кількість колишніх генералів подалася до польської армії. Проте, найбільше було таких, котрі просто покинули службу – 194 особи [13].

Активізувалися наукові дослідження з проблеми військової біографістики, зокрема, захищено дисертації по

окремих військових персоналіях, серед них: О. Медвідь “Військово-політична діяльність Д. Палєва”. В. Шандрівський “Військово-політична діяльність М. Капустянського” та ін. [1]. Заслуговує на увагу праця київського історика М. Ковальчука “На чолі січових стрільців”, де автор на підставі архівних та відомих вже джерел дослідив діяльність військового та громадсько-політичного діяча Є. Коновальця [11]. Варто звернути увагу на плідну працю ще одного київського військового історика Я. Тинченка, що вийшла у світ під назвою “Офіцерський корпус Армії УНР 1917–1921 рр.” у двох томах, який на підставі архівних джерел та діаспорної періодики проаналізував та охарактеризував розвиток старшинського корпусу Армії УНР, їх соціально-моральний стан. Також у даній праці в алфавітному порядку поміщено біографії військових старшин та генералів, які боролися за українську державність [29]. Даним науковцем досліджено на основі архівних документів російського та київських архівів та матеріалів слідчих справ військову діяльність генерала Галицької армії О. Грекова та на основі цього виданий історичний нарис під назвою “Генерал О. Греків: військова діяльність і доля” [30]. Дослідник Б. Якимович видав окрему працю по військовій діяльності Мирона Тарнавського під назвою “Мирон Тарнавський – життя і чин” [33]. Канадська дослідниця Х. Овад дослідила на підставі спогадів та окремих архівних документів життєвий шлях Р. Сушка і захистила магістерську роботу під назвою “Полковник Р. Сушко” [23].

Львівський дослідник В. Голубко зазначає, що характерною особливістю українського офіцерського корпусу доби визвольних змагань 1917–1921 рр. було те, що доволі часто у його середовищі провідну роль відігравали постаті, які, власне кажучи, не мали спеціальної фахової військової підготовки, але проявили себе здібними організаторами-практиками, що згодом узагальнили набутий досвід у теоретичних працях. Зокрема, це Симон Петлюра (журналіст), Євген Коновалець та Роман Дашкевич (правники), Аркадій Валійський та Григорій Коссака (вчителі), Юрій Тютюнник (агроном) та інші. Вказуючи на цю особливість, треба відзначити, що вона хоча й доволі рельєфно виділялася на тлі інших, однак не була загалом чимось унікальним [6].

Висновки. Таким чином, й надалі залишається відкритим питання дослідження українського старшинського корпусу

як феномену: його відродження, соціальний склад, статус у відродженій Українській державі 1917–1921 рр., сприйняття його суспільством, ставлення до політичних процесів, які в той час переживала країна, вплив на формування концепції національної воєнної доктрини. Україна не мала власного старшинського корпусу як окремого соціального прошарку, що дуже утруднювало організацію збройного захисту її суверенітету. Його формування гальмувалося низкою факторів: браком популярності військової кар'єри серед інтелігентських кіл суспільства, які могли бути майже єдиним найоптимальнішим джерелом її поповнення, помилками українського державного проводу в галузі військової політики щодо формування старшинського корпусу, несприятливими умовами воєнного часу. Було би бажаним сучасним дослідникам зупинитися на детальному аналізі окремих старшин доби Української демократичної революції. На основі їхніх практичних дій у численних боях за волю України показати розробку воєнної стратегії та тактики боротьби, яка б збагатила українську воєнно-історичну науку.

1. *Медвідь О.* Військо- політична діяльність Д. Палієва: Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22 / О. Медвідь. – Львів: Держ. ун-т “Львівська політехніка”, 2003; *Шандрівський І.* Військово-політична діяльність М. Капустянського: Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22 / І. Шандрівський. – Львів: Держ. ун-т “Львівська політехніка”, 2003.
2. *Безручко М.* Січові Стрільці в боротьбі за державність (березень–грудень 1919 р.) / М. Безручко. – Каліш, 1932. – 82 с.
3. Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1928 р. – Львів, 1927. – С. 114–124; 9–37; Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1929 р. – Львів, 1928. – С. 53–58; Літопис Червоної калини. –1930. – № 4, 5; Літопис Червоної калини. – 1935. – № 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.
4. *Бонківна С.* Четар Адріян Дзерович // Літопис Червоної Калини. – 1929. –№ 2. – С. 21; М. Сілоньовська Поручник. Василь Кузьмин, пор. Клим Утриско // Літопис Червоної Калини. –1930. –№ 7–8. –С. 32–33.
5. Военный энциклопедический словарь. В 2 т. – М., 2001. – Т. II. – С. 257.
6. *Голубко В.* Український офіцерський корпус у визвольних змаганнях 1917–1920 рр. // Держава та армія. – 2006. – № 571. – С. 80–89.

7. *Грицай О.* Ген. Віктор Курманович-ювілянт. З приводу 60-ліття його уродин (1876-1936) // Літопис Червоної Калини. – 1936. – 7–8; *Палій Д.* Ген. Мирон Тарнавський (Спроба характеристики) // Літопис Червоної Калини. – 1938. – № 9; *Шухевич С.* Полковник УГА Альфред Шаманек // Літопис Червоної калини. – 1930. – № 6; *Карпюк М.* Смерть Шаманенка // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1922 р. – Львів. – 1921. – С. 112–114. *Лепкий Л.* В річницю смерті полковник Дм. Вітовського (8. VII. 1919) // Літопис Червоної Калини. – 1930. – № 7–8; *Думін О.* Полковник Дм. Вітовський у спогада // Літопис Червоної калини. – 1936. – № 11; *Заклинський М.* Вітовський як політичний провідник Стрілецтва // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1938 р. – Львів, 1937.
8. За державність. Матеріали до історії війська українського. – Каліш; Варшава, 1929–1939.
9. Історія українського війська. (від княжих часів до 20-х рр. XX ст.) В 2-х т. – Львів: Вид-во І. Тиктора, 1936. – 588 с.
10. *Капустянський М.* Похід української армії на Київ – Одесу в 1919 р. – Кн. 1. Короткий воєнно-історичний огляд у 2-х частинах. – Львів, 1921.
11. *Ковальчук М.* На чолі Січових Стрільців. Військо-політична діяльність Євгена Коновальця в 1917–1921 рр. / М. Ковальчук. – К., 2010. – 288 с.
12. *Коляничук О.* Українська військова еміграція у Польщі 1920–1939 / О. Коляничук. – Львів, 2000. – 274 с.
13. *Коляничук О., Литвин М., Науменко К.* Генералітет українських визвольних змагань. Біограми генералів та адміралів українських військових формацій першої половини ХХ століття. – Львів, 1995.
14. Коновалець Євген та його доба. – Мюнхен: Вид-во фундації ім. Євгена Коновальця. – 1965. – 1019 с.
15. Корпус Січових Стрільців: Воєнно-історичний нарис. Ювілейне видання для відзначення 50-річчя створення формації Січових Стрільців 1917–1967. – Чикаго, 1969. – 664 с.; *Дашкевич Р.* Артилерія січових стрільців в боротьбі за Золоті київські ворота / Р. Дашкевич. – Нью-Йорк: Червона Калина, 1965. – 208 с.
16. *Курманович В.* Відворот УГА за р. Збруч // Літопис Червоної Калини. – 1934. – № 5. – С.3–6.
17. *Литвин М.Р., Науменко К.Є.* Військова еліта Галичини. – Львів, 2004.
18. *Литвин С.* Суд історії. Симон Петлюра і петлюріана / С. Литвин. – К., 2001.
19. *Макаренко Г.* Полковник Петро Болбочан // Літопис Червоної Калини. – 1930. – №7–8. – С. 10–11; *Середа М.* Отаман Болбочан // Літопис Червоної Калини. – 1930, – №3. – С. 15–17; *Бачинський Л.* Пполк. Борис Палій-Неїло // Літопис Червоної Калини. – 1936. – №12. – С. 18–19.

20. *Науменко К.* Генералітет Української Народної Республіки / К. Науменко // *Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa.* – Toruń 1997. – S. 217–234.
21. *Наріжний С.* Українська еміграція / С. Наріжний. – Ч. 1. – Прага, 1942. – 173 с.; Ч. 2. – К., 1999. – 272 с.
22. *Омелянович-Паленко М.* Спогади українського командарма. – К., 2002.
23. *Овад Х.* Полковник Роман Сушко. / Х. Овад. – Торонто, 2006. – 304 с.
24. *Паліїв Д.* За генералами. Жмут спогадів // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1935 р. – Львів; – 1934. – С. 40–46; *Ключенко О.* Генеральна булава УГА // Літопис Червоної Калини. – 1931. – № 4. – С. 5–10.
25. *Передерій В.* Видання “Червоної Калини”. 1922–1939. Історико-бібліографічне дослідження / В. Передерій. – Львів: ЛНБ ім. В. Стефаника, 2004. – 357 с.
26. *Сагайдачний П.* Полковник Євген Коновалець, комендант Корпусу СС. В сороковий день вбивства // Літопис Червоної Калини. – 1938. – № 7–8. – С. 2–3.
27. *Сідак В.С.* Національні спецслужби в період Української революції 1917–1920 рр. (невідомі сторінки історії). – К., 1998.
28. *Тинченко Я.* Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). – К.: Темпора, 2007. – 536 с.; Книга II: – К.: Темпора, 2011. – 424 с.
29. *Тинченко Я.* Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). – К.: Темпора, 2007. – 536 с.; Книга II: – К.: Темпора, 2011. – 424 с.; *Тинченко Я.* Українське офіцерство. Шляхи скорботи й забуття. – К., 1997.
30. *Тинченко Я.* Генерал О. Греків: військова діяльність і доля / Я. Тинченко [Електронний ресурс] Режим доступу: http://memorial.kiev.ua/zhurnal/pdf/02_2001/343/pdf/.
31. *Удовиченко О.* Третя Залізна Дивізія / О. Удовиченко. – Вінніпег, Т. 1. – 1971. – 175 с., Т. 2, 1982. – 176 с.; *Капустянський М.* Похід українських армій на Київ–Одесу в 1919 році. Короткий воєнно-історичний огляд. – Т. I–III, 2-ге вид. – Мюнхен, 1946; *Історія українського війська.* – 2-ге доп. вид. – Вінніпег, 1953. – 832 с.; *Кузьма О.* Листопадові дні 1918 р./ О. Кузьма. – Нью-Йорк, 1960. – 443 с.; *Доценко О.* Зимовий похід (6.XII. 1919–6.V.1920) / О. Доценко. – Нью-Йорк, 1968. – 237 с.; *Українсько-московська війна 1920 року в документах: Оперативні документи Штабу Армії УНР.* – Нью-Йорк, 1968. – 401 с.; *Удовиченко О.* Україна у війні за державність / О. Удовиченко. – Вінніпег, 1954. – 176 с.; *Ріпецький С.* Українське Січове Стрілецтво. Визвольна ідея і збройний чин / С. Ріпецький. – Нью-Йорк, 1956. – 360 с.; *Шанковський Л.* Українська армія в боротьбі за державність / Л. Шанковський. – Мюнхен: Дніпрова

хвиля, 1958. – 317 с.; *Шанковський Л.* Українська Галицька Армія: Матеріали до історії / Вид. Д. Микитюк. – Том I. – Вінніпег, 1958. – 672 с.

32. Шанковський Л. Нарис української воєнної історіографії / Л. Шанковський // *Український історик*. – 1973. – Ч. 3–4 (39–40).
33. Якимович Б. Генерал М. Тарнавський – життя і чин. – Львів, 1999.

Надійшла до редколегії 25.02.2013 р.

Рецензент: *О.М. Сухий*, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри новітньої історії України, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів.

Купый А.Ф.

СТАНОВЛЕНИЕ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ОФИЦЕРСКИХ КАДРОВ УКРАИНСКИХ АРМИЙ В ГОДЫ ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ БОРЬБЫ 1917–1921 гг.: ИСТОРИОГРАФИЯ ПРОБЛЕМЫ

Проанализирована украинская историография функционирования старшинского корпуса от 20-х годов XX века до наших дней, определены этапы исторических исследований и их особенности, отражено состояние современных исторических поисков и указано на их перспективы.

Ключевые слова: историография, украинские армии, офицерский корпус, генералы.

Kutsy A.

THE ESTABLISHMENT AND FUNCTIONING OF THE UKRAINIAN ARMY STAFF SERGEANT DURING THE LIBERATION STRUGGLE 1917–1921: HISTORIOGRAPHY PROBLEMS

Analyzed Ukrainian historiography functioning sergeant corps of 20-s of XX century, to this day, the strages of historical research and their features, highlighted the state of modern historical research and are on their prospects.

Key words: historiography, the Ukrainian army officers' corps, generals.